

ГРЪКОЕЗИЧНОТО ПОЕТИЧНО ТВОРЧЕСТВО НА ВЪЗРОЖДЕНСКИТЕ БЪЛГАРИ – ИВ. СЕЛИМИНСКИ, П. ПРОТИЧ, Г. ПЪРЛИЧЕВ

Димитриос Румнос¹

THE POETIC WORK OF THREE BULGARIANS – IVAN SELIMINSKI, P. PROTITS, GR. PARLITSEF IN THE GREEK LANGUAGE

Dimitrios Roumpos

Abstract: In the middle of the 19th century, a large number of Bulgarian Renaissance scholars, which included Ivan Seliminsky, Petar Protich and Gregor Parlichev, created poetry in Greek. The works which are presented by the three Hellenists in the present study are a valuable source for some of the characteristic features of the Balkans, as well as the language characteristics and the particular style from each of them.

P. Protich's satire focuses on the dangers hidden in Hellenistic phenomena of the Balkan intelligentsia. The poems of Greg. Parlichev are distinguished for their rich poetic language and describe the struggle for liberation from the centuries long yoke of slavery, while Iv. Seliminsky presents events in Wallachia since the middle of the 19th century. In the life and spiritual attitude of these three Hellenists there is something very common – they attend Greek schools, they study at the University of Athens, live and work for the political and spiritual regeneration of the Bulgarian people.

Keywords: poetry in Greek, University of Athens, Bulgarian Hellenists, Bulgarian Renaissance scholars.

В средата на XIX век голяма част от представителите на българската възрожденска интелигенция, между които Иван Селимински, Петър Протич и Григор Пърличев, създават поезия на гръцки език. Техните творби са резултат от преки житейски наблюдения и

¹ **Димитриос Румнос** – доц. д-р, преподавател и ръководител на БИЦ „Гръцки език и култура“ във Великогърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, d.roumbos@ts.uni-vt.bg

от образованието, което получават. Учейки в основните гръцки училища по родните си места, а по-късно – в Атинския университет, те овладяват до такава степен гръцкия език, че успяват умело да превъплътяват своите знания в областта на поетиката.

Гръкоезичното поетично творчество на тримата възрожденски българи е интересен феномен в българския културен процес. За тяхното професионално формиране и книжовна дейност безспорно оказва влияние следването им в Атина. По време на обучението си в университета Григор Пърличев получава награда в поетичния конкурс за своята поема „Сердаря“, участва в конкурса и втори път с поемата „Скендербей“, а П. Протич пише своята „Гръкомания“. Творбите, с които са представени тримата елинисти в настоящото изследване, са ценен извор за някои характерни явления на Балканите, за езиковите особености и индивидуалния стил на писане на всеки от тях.

Иван Селимински² пристига в гръцката столица 40-годишен, вече работил като учител в Пловдив, в Руше де Веде и Берязка. Бил е частен учител в семейството на племенницата на Йон Караджа княза на Влашко. Той е един от първите българи интелектуалци полиглоти. Владее гръцки, италиански, френски, румънски и руски.

В Атинския университет Ив. Селимински следва медицина (1840–1844), изучава естествознание и доизгражда своята научна и общофилософска култура³. Философската му подготовка обхваща древногръцката и новата гръцка философия, възгледите на дейците на Френското просвещение Волтер, Монтескьо, Русо, на школата на идеолозите и естествениците позитивисти, на някои представители

² Иван Селимински е роден през 1799 или 1800 г. в Сливен. Основното си образование получава в гръцкото училище в родния си град. През 1817 г. постъпва в Кидонийската гимназия, където преподава Теофилос Каирис, книжовник, известен със свободолюбивите си идеи, който оказва безспорно влияние върху изграждането на Селимински. С избухването на Гръцкото освободително въстание той се установява в Зографски манастир на Света гора. По-късно заминава за о. Псара и Пелопонес. Вж. Румпос, Д. *Атинският университет и модернизацията на българската култура през XIX век*. В. Търново, 2009, 254–257.

³ През 1845 г. защитава докторат в Сиена. Практикува лекарската си професия във Флоренция, Букурещ, Браила, Болград, Калараш. Умира през 21.03.1867 г. в Румъния.

на утопичния социализъм. В Атина той написва „Политическо верую“, в което излага своите основни обществено-политически и философски възгледи. Остава огромно книжовно наследство с оригинален и преводен характер от областта на философията, етиката, религията, историята, математиката и др.

Творбата (Χαῖρε σήμερον Βλαχία) „Радвай се днес, Влашко“ на Ив. Селимински е приветствие към новия владетел на Влашко Щирбей при завръщането му от Цариград в Браила на 28 юли 1849 г. По това време Селимински работи като общински лекар в града.

Според Селимински Влашко е страна, която не е лишена от божие покровителство и възкръсва за нов живот. От новоназначения княз Щирбей се очаква да издигне престижа на страната.

Оригинал:

Ἰδοῦ ἀθύρίς ἀνασταίνεις
κ' ἐς τήν τάξιν σου ἐμβαίνεις
ἤδη τά προνόμιά σου
καί τά δικαιοματά σου
νακτᾶς διά παντός

Превод на А. Алексиева:

Ето пак възкръсваш
и влизаш в руслото си
вече придобиваш
привилегиите и правата си
завинаги.

Оригинал:

ἡ πρόνια τοῦ ὑψηστοῦ
κ' ἡ δίκη τοῦ ἐλαχίστου
δέν ἀφίνει τήν κακίαν
ἐκείνην τήν ὀλεθρίαν
πόποτε ἐπί τῆς γῆς.

Превод на А. Алексиева:

Божият промисъл
и присъдата на малкия

не допуска злото
онова гибелното
на земята никога.

Оригинал:

Ἴδού Μπάρμπος ὁ Στιρμπέης
εἶναι εἷς τῶν ἐκλεκτῶν σου
κ' ἐκ τῶν ἀγαθῶν υἱῶν σου
ἔρχεται νά σέ σεμνῶνῃ
τήν τύχην σου νά λαμπρῶνῃ
νέος ἤδη ἡγεμῶν.

Превод на А. Алексиева:

Ето Барбу Щирбей
е един от избраниците ти
и от добрите ти синове,
идва да те направи горда
и съдбата ти бляскава
вече млад владетел.

В последната част поетът подканва жителите на Влашко: „подчини се на съветите му / вслушай се в заповедите му“, за да може владателят да им осигури обещаното бъдеще.

Въпреки богатото творчество на гръцки език на д-р Селимински, други поетични опити досега не са засвидетелствани, но с основание можем да твърдим, че стихотворението е на вече изграден поет. В петстишните строфи са използвани главно съседни рими и само една кръстосана (между последните стихове на две последователни строфи). Тази метрика е нарушена в тринадесета строфа, в началото на която е вмъкнат още един неримуван стих. Не само метриката на стиха, но и владеенето на поетичната гръцка реч показва, че това не е пръв поетичен опит на Селимински и може би при бъдещи проучвания ще се открият и други негови поетични творби (Алексиева 2010, 28).

Изследването на първите стъпки на българите, които пишат стихове на гръцки език, дава възможност да се надникне в една по-малко известна страна от творчеството на родения в Търново д-р Петър Протич. Семейната среда очертава житейския и творческия път на

младия търновец⁴. Баща му Димитър поп Петров е търговец, а майка му Мариола е сестра на изтъкнатия елинист д-р Никола Пиколо. Протич получава основното си образование в гръцкото училище в родния си град, а след това учи в гимназия в Атина. През 1844 г. вероятно посещава лекциите в Медицинския факултет на Атинския университет, а година по-късно следва медицина в Монпелие. В регистъра на Атинския университет е записан едва през 1848 г. след завръщането си в гръцката столица.

В Атина Петър Протич пише и първите си стихове. Творбата му „Гръкомания“, започната през 1844 г., показва възможностите на автора да твори на гръцки език. В нея описва едно характерно явление за първата половина на XIX век. Младежите от Балканите, получили гръцко образование, се приобщават към гръцките нрави, обичаи и начин на живот.

Оригинал:

Τρέχουν πανταχόθεν ξένοι
Στάς Ἀθήνας, ἀλλ' ἂν γένει,
Ἄμα φθάσωσιν ἐκεί,
Πόθεν ἦλθον λησμονοῦσι,
Ποιοὶ ἦσαν ἀγνοοῦσι·
Αἴφνοις γίνονται γραικοί.

Превод на А. Алексиева:

Тичат от всякъде чужденци
в Атина, но изобщо
като пристигнат там
откъде са дошли, забравят,
кои са, не знаят;
изведнъж стават гърци.

Замяната на личните имена с гръцки също е проява на елиномания, която авторът осмива:

⁴ Петър Протич (1822–1881) е роден на 12 март 1822 г. Вж. за него Румпос, цит. съч., 260–262.

Оригинал:

Δόσιος ἔγιν' ὁ Ντότζιος,
Καί Θεόδωρος, Τόντζιος
Μαθητής τις Ῥουχτζιουκλής.
Κάλτζιος τις ἐξελλενίσθη
Καί Πηλεύς μετεβαπίσθη.
Ἄ δέ Σλάβτζιος Περικλῆς.

Превод на А. Алексиева:

Дончо станал Досиос
Тончо – Теодорос
някакъв ученик русчуклия
Някакъв си Калчо се погърчил
И се кръстил Пилевс
Славчо станал Периклис.

В края на поемата Протич с огорчение отбелязва, че неговите сънародници са станали известни в гръцките интелектуални среди:

Гърция ги приема с почит
и с готовност,
но родината им скърби
за заблудените си чеда
наградите им и знанията им
почита и [ги] желае.

През 1850 г. П. Протич получава докторска степен във Франция, където живее и работи неговият вуйчо д-р Н. Пиколо. Практикува медицина в Мунтения и Букурещ, професор е по хирургическа патология в Букурещкото медицинско училище, а от 1869 г. оглавява катедрата в новооткрития Медицински факултет⁵.

От 1879 г. той се установява постоянно в свободна България. Работи като лекар, но не изоставя книжните си занимания, дори става дописен член на Българското книжовно дружество. В Букурещ изда-

⁵ Негова е заслугата в периода 1862–1877 г. 63 български младежи да се подготвят за медицинското поприще в Букурещкото медицинско училище. Основател е на в. „Румънски лекар“, в който публикува медицински доклади.

ва две стихосбирки – „Поезия“ (1875) и „Гласовете на България“ (1879), със стихове освен на гръцки и български, на румънски и френски⁶.

Голям интерес представляват със своята поетична стойност поемите на гръцки език и на другия български студент в Атина Григор Пърличев⁷. Едва 18-годишен Пърличев е поканен за учител в Тирана. Със спестените средства от учителстването си заминава за Атина, за да продължи образованието си. Постъпва в Медицинския факултет на Атинския университет, но скоро установява, че медицината не отговаря на духовните му интереси. Истински удовлетворен се чувства само когато пише и излага по черните дъски на университета своите стихове. Мечтите, свързани с желаното литературно поприще, са съпътствани от едно събитие – провеждането на ежегодния поетически конкурс в Атина, чийто основател е богатият търговец от Триест Амвросиос Ралис. Първото пребиваване на Пърличев в Атина (1850–1851) съвпада с първото тържествено провеждане на конкурса⁸. Връчването на лавровия венец на победителя прави огромно впечатление на младия поет, който по-късно заслужено заема мястото на победителя.

⁶ Стихотворения на П. Протич са публикувани в българските вестници: „Цариградски вестник“ (год. VII, бр. 315 от 9.II.1857 г. стихотворението „Билеринът“); „Отечество“ (год. II бр. 53–56 от 28.VII–19.IX.1870 г. – и стихотворението *Ma Patrie*, на френски език (български превод); „Стара планина“ (год. I, бр. 20 от 16.X.1876 г. – стихотворенията “*To the Right Hon. W. E. Gladstone, MP*” и “*La voix de la Bulgarie*”, бр. 62 от 10.IV.1877 г. – стихотворението “*Le turkoman*”; бр. 65 от 21.IV.1877 г. – стихотворението „Едно припомняне на българските клания“; бр. 68 от 2.VII.1878 г. – стихотворението „Конгреса“ – за Берлинския конгрес).

⁷ Григор Пърличев (1830–1893) е роден в Охрид на 18 януари 1830 г. в семейството на шивача Ставри Пърличев и Мария Гьокова. За отглеждането и образованието на малкия Григор полага грижи и неговият дядо, от когото получава и първите си уроци по един гръцки буквар. По-късно учи в килийното училище на Охрид, като негов учител е Димитър Миладинов. Вж. Румпос, цит. съч., 263–268.

⁸ Поетическият конкурс се обявява всяка година от Атинската академия в продължение на четвърт век. Наградени са 21 поети, сред тях са едни от най-добрите поети на Гърция – Ахилеас Парасхос, Ангелос Влахос и др. От 1862 г. конкурсът има нов меценат – Йоанис Вуцинас, публицист и учен от Одеса.

Поезията на Григор Пърличев на гръцки език е значимо постижение от периода на Възраждането. Високата оценка, дадена на поемата „Сердарят“ в изложението на конкурсната комисия и отзивите в атинския печат около участието му в конкурса, са атестат за поетическите качества на творбата⁹. Поемата „Сердарят“ се състои от 228 четиристишни строфи. Сюжетът е зает от народните песни за Кузман капитан, разпространени в Македония по негово време. Завръзката на поемата – народният закрилник Кузман е убит от албанските разбойници.

В първите четири строфи авторът разкрива сюжета на поемата чрез рядко използван похват от славянския фолклор – реторичен въпрос и разгънат отговор, основани на антитезата. В последната строфа с определено влияние на Омировия епичен стил поетът се представя като „обикновен преписвач“, който слуша песента на сляп певец, изпълнявана на двустранна лира. В епичен стил са пресъздадени и картините: четиримата останали живи албанци, „тъжни, гологлави“, носещи тялото на загиналия герой, преклонилият грива „кървав кон печалний“, който цвили жално и биейки земята с копито, оплаква своя господар.

В „Сердарят“ особено ярко се откроява образът на Неда – майката на Кузман. При изграждането на образа ѝ Пърличев използва за прототип своята майка. Друг женски образ, своеобразно допълнение на Неда, е Мария – годеницата на Кузман.

Постигнатият успех с поемата „Сердарят“ насърчава поета да участва в конкурса отново през 1862 г. с друга своя поема „Скендербей“. От 11 произведения, участвали в конкурса, тя е сред най-добрите, въпреки че е представена недовършена, поради внезапното напускане на гръцката столица от Пърличев¹⁰.

В поемата е пресъздаден важен епизод от действителни исторически събития – обсадата на Круя през 1467 г. Действителни са

⁹ Отзвук за поемата в гръцката преса: ец. „БхгЮ“, бс. 2862, 26 ΜβсφЯпх 1860, кбиот кбй бс. 2863, 2864, 2865; ец. „Цштг“, бс. 45, 29 ΜβсφЯпх 1860; ец. „Цйлелезиеспг“ бс. 206, 1з БрсйлЯпх 1860; ец. „Ндлпгт“, бс. 255, 13 БрсйлЯпх 1860.

¹⁰ В гръцката преса по онова време поемата заема заслужено място. Еф. „Αυγή“, αρ. 1052, 30 Μαΐου 1862; еф. „Εθνοφύλαξ“, αρ. 26, 31 Μαΐου 1862; περ. „Πανδώρα“ τχ. 13, 15 Ιουνίου 1862.

имената и на главните герои: Скендербей – албански национален герой, защитник и водач на народа в борбата за отстояване на независимостта, и Баланбей – отродил се албанец, преминал на турска служба, военачалник на султан Мехмед II. Авторът изправя един срещу друг два свята: на героите защитници на родината и свободата и на завоевателите насилници. Чрез величествената представа за независима Круя поетът изразява копнежа на балканските народи за свобода.

Поемата „Скендербей“ е по-дълга от поемата „Сердарят“ и в значителна степен се чувства влиянието на Омир по отношение на стилови и езикови средства, както и по отношение на описания и сцени. Написана е на катаревуса в стил монументално-епичен, тя се отличава с подчертана музикалност и изящност.

По време на второто пребиваване на Пърличев в гръцката столица се появяват две негови стихотворения и във вестник „Атина“. Те са писани по повод спречкването му с портиера на руската църква, който грубо му е направил забележка, че в храма нестои гологлав. Въздържал се да отговори в църквата, Пърличев няколко дни покъсно защитава честта си в пресата, като изразява разочарование за несправедливото отношение¹¹.

Литературната похватност, с която са написани, отразената в тях добра импровизаторска дарба, безспорната художествена зрелост (в най-добрите им части) говорят за вече овладяна способност за поетически изказ, а всичко това потвърждава, че Пърличев е писал и други творби, че по време на втория му престой в Атина е не в началото, а в зенита на поетическия си път (Топалов 1982, 39).

От казаното дотук за поезията на тримата възпитаници на Атинския университет, която е създадена на гръцки език, могат да бъдат направени следните изводи. Тя заема безспорно място в балканския литературен процес от 40-те до 60-те години на XIX век. Проява е на процесите на Балканите и на взаимоотношенията на народите там.

Обогатява гръцката поезия с теми за съдбата и борбите на балканските народи и отразява събития и явления от живота и нравите им. Сатирата на П. Протич е съсредоточена върху опасността,

¹¹ В εφ. „Αθηνα“ αρ. 2721, 29 Νοεμβρίου 1858.

която крият проявите на гърчеене на балканската интелигенция. Поемите на Г. Пърличев се отличават с богат поетичен език и описват борбата за освобождение от многовековното робско иго, а Ив. Селимински претворява събитие във Влашко от средата на XIX век. В житейските съдби и духовната нагласа на тримата елинисти има нещо много сродно – учат в гръцки училища, следват в Атинския университет, живеят и работят за политическото и духовното възраждане на българския народ.

С цялата си литературно-просветна и обществено политическа дейност Ив. Селимински, П. Протич и Г. Пърличев се нареждат сред възрожденските поети, сред най-видните дейци на Българското възраждане.

Архиви

Гърция

– Ιστορικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών // Istoriko Arheio Panepistimiou Athinon.

– Εθνική βιβλιοθήκη της Ελλάδας, Τμήμα Χειρογράφων. // Ethniki vivliothiki tis Elladas, Tmima Neirografon.

БИБЛИОГРАФИЯ

Алексиева 2010: А. Алексиева. Книжовно наследство на българи на гръцки език през XIX век. Т. I. Оригинали. Разчитане, превод на български, предговор, увод, бележки, биографии. София. // **Aleksieva 2010:** A. Aleksieva. Knizovno nasledstvo na balgari na gratski ezik prez XIX vek. T. 1. Originali. Razthitane, prevod na balgarski, predgovor, uvod, belezhki, biografii. Sofia.

Румпос 2009: Д. Румпос. Атинският университет и модернизацията на българската култура през XIX век. Велико Търново. // **Roumpos 2009:** D. Roumpos. Atinskiyat universitet i modernizatsiata na balgarskata kultura prez XIX vek. Veliko Tarnovo.

Стефанов 1980: В. Стефанов. Българската медицина през Възраждането. София. // **Stefanov 1980:** V. Stefanov. Balgarskata meditsina prez Vazrazdaneto. Sofia.

Топалов 1982: К. Топалов. Григор Пърличев – живот и дело. София. // **Topalov 1982:** K. Topalov. Grigor Parlichev – zhivot i delo. Sofia.